

ילמד ענוים דרכו - שנה ב

דרוש על ארבע מלכויות

הרב רן כלילי

1. איוב ג, כו

לא שְׁלוֹתַי וְלֹא שְׁקֵטוֹתַי וְלֹא נַחְתִּי וַיִּבֹא רִגְזִי.

2. איוב א, יד - יט

וּמִלָּאָה בָּא אֶל אִיּוֹב וַיֹּאמֶר הֲבִקֵּר הָיוּ חֲרָשׁוֹת וְהֶאֱתַנְנוֹת רַעוֹת עַל יְדִיהֶם. וַתִּפֹּל שִׁבָּא וַתִּקְחֶם וְאֵת הַנְּעָרִים הֵכּוּ לְפִי חָרְבִּים...

עוד זה מדבר וזה בא וַיֹּאמֶר אִישׁ - לַהֲיִים נִפְלָה מִן הַשָּׁמַיִם וַתִּבְעַר בְּצֵאֵן וּבְנְעָרִים וַתֹּאכְלֵם...

עוד זה מדבר וזה בא וַיֹּאמֶר כְּשִׂדִּים שָׁמוּ שְׁלֵשָׁה רָאשִׁים וַיִּפְשְׁטוּ עַל הַגְּמָלִים וַיִּקְחוּם וְאֵת הַנְּעָרִים הֵכּוּ לְפִי חָרְבִּים...

עד זה מדבר וזה בא וַיֹּאמֶר בְּנִי וּבְנוֹתַי אֲכָלִים וְשָׂתִים וַיֵּן בְּבֵית אַחֵיהֶם הַבְּכוֹר, וְהִנֵּה רוּחַ גְּדוּלָה בָּאָה מֵעֵבֶר הַמִּדְבָּר וַיִּגַע בְּאַרְבַּע פְּנוֹת הַבַּיִת וַיִּפֹּל עַל הַנְּעָרִים וַיָּמּוּתוּ...

3. בראשית רבה פד, ג

א"ר אחא: בשעה שהצדיקים יושבים בשלווה ומבקשים ליישב בשלווה בעולם הזה, השטן בא ומקטרג, אמר: לא דיין שהוא מתוקן להם לעולם הבא, אלא שהם מבקשים ליישב בשלווה בעולם הזה?
תדע לך שהוא כן - יעקב אבינו ע"י שביקש ליישב בשלווה בעוה"ז, נדדווג לו שטנו של יוסף: "וישב יעקב". לא שלוותי ולא שקטתי וכו": לא שלוותי - מעשו, ולא שקטתי - מלבן, ולא נחתי - מדינה, ויבוא רוגז - בא עלי רגזו של יוסף.

4. שם משמואל וישב, תרע"ד

יש להתבונן הלא אמרו ז"ל: "צדיקים תחילתן יסורים וסופן שלווה", א"כ אחר היסורין שסבל יעקב"א ע"ה עד שזכה למידתו ונקרא מפי הקדוש ברוך הוא בשם ישראל ושב אל יצחק אביו וישב בשלווה היתה זו צריכה

דף מקורות

להיות שלווה שאין אחריה יסורין, וכאן אנו רואים להיפוך שאחר השלווה חזר ליסורין עוד ביתר שאת מאשר עד כה, ואם ביסורין הקודמים עדיין לא נתמלאה המדה מאין נמשכה השלווה שבינתיים, שלא כמשפט שאר הצדיקים שהשלווה רק לבסוף ולא בסירוגין?

5. שמות רבה כו, א

"לא שלוותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז": לא שלוותי - **מבבל**, ולא שקטתי - **ממדי**, ולא נחתי - **מיוון**, ויבא רוגז - **באדום**.

6. פרקי דרבי אליעזר, לה

"והנה מלאכי -להים עלים ויִרְדִים בו" - והָרָאָהוּ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אַרְבַּע מַלְכוּת מוֹשְׁלִין וְאוֹבְדִין. וְהָרָאָהוּ שֶׁר מַלְכוּת בְּבַל עוֹלָה שְׁבַעִים עוֹקִים וְיִוֶרֶד. וְהָרָאָהוּ שֶׁר מַלְכוּת מְדִי עוֹלָה חֲמִשִּׁים וּשְׁנַיִם עוֹקִים וְיִוֶרֶד. וְהָרָאָהוּ שֶׁר מַלְכוּת יוּוֹן¹ עוֹלָה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים עוֹקִים וְיִוֶרֶד. וְהָרָאָהוּ שֶׁר מַלְכוּת אֲדוּם עוֹלָה וְאַיִנו יוֹרֵד, וְאוֹמֵר: "אֶעֱלֶה עַל בְּמַתִּי עַב אֲדַמָּה לְעֵלְיוֹן". אָמַר לוֹ יַעֲקֹב: "אֵר אֶל שְׂאוֹל תוֹרֵד אֶל יִרְכָתִי בּוֹר". אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: "אִם תִּגְבֶּיהַ כְּנֶשֶׁר וְגו'".

7. שם משמואל ויצא, תרע"א

הרי **שמאורעותיו של יעקב אבינו ע"ה מקבילים לארבע המלכויות**, ומקרא אחד לשניהם, וכאשר נתבונן במאורעותיו נמצא נמי שהם **בסגנון אחד עם מאורעות ישראל בארבע המלכויות**: **ראשונה** בצרותיו ומאורעותיו - הוא בית **לבן**, נראה שהוא בכלל מלכות **בבל**... שהיה יעקב כאבוד בעיני עצמו דוגמת שהיו ישראל בבבל דחשיבו דקב"ה שביק לון ולית להו קיומא לעלמין, וכמו ששם היו להון מראות יחזקאל למשיב נפש, כן היה מראה הסולם ליעקב שהובטח בשמירה ונשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת... עוד זאת מצינו השתוות גלות יעקב בבית לבן לגלות בבל, בבבל היה עיקר הניסיון בע"ז, וכן בבית לבן שהיה מלא כשפים שהם ע"ז (ויש להוסיף שניסה להכשילו בסוף כשהשביעו ב"ל-לוהי אברהם ואלוהי נחור ישפטו בינינו". וזה היה ענין רחל שלקחה התרפים מאביה. ובהליכה לבית אל אומר יעקב לבני משפחתו: "הסירו את אלוהי הנכר אשר בתוכם"... וכן בגלות בבל היו להם נביאים, לא כמו בגלות המר שאנו בו שאבד כל חזון, וכן מצינו ביעקב"א בבית לבן שהיתה לו שם נבואה. וכן הגאולה מבבל כתובה בלשון בריחה (ישעי' מח,כ): "צאו מבבל ברחו מכשדים",

¹ לפנינו: פרס. אבל הרמב"ן לבראשית כביב גורס יוון. וכן ראוי לגרוס כפי כל המדרשים.
כל הזכויות שמורות ©

דף מקורות

וביעקב כתיב ויברח הוא וכל אשר לו וגו'. (ויש להוסיף שלבן רצה לשלוט בו ולהתכבד בו כמו נבוכדנצר שעיקר עניינו היה רדיפת הכבוד. וגם עלה באיחור לארץ כמו שלא עלו כראוי בימי עזרא. וחנניה מישאל ועזריה תיקנו עניין הע"ז ע"י שמס"ג.)

צרה שניה שעליה אמר "לא שקטתי - מעשוי", וגם כתיב "הצילני נא מיד אחי מיד עשו" ואיתא בספה"ק שיותר היה ירא מהאחוזה של עשו שלא יהיה לו חיבור עמו ממה שהיה ירא מהריגתו. וזהו כפל לשון "מיד אחי" - הוא החיבור, "מיד עשו" - היא רשעותו "פן יבוא והכני אם על בנים". וכן היה בגלות **מדי** שתחילה היתה סעודת אחשוורוש שרצה בחבורתם והזמינם לסעודה כדי למשוך אותם לזנות כבמדרש, ואח"כ היו גזירות המן להשמיד להרוג ולאבד, מקבילות לצרת יעקב שבכפלים. (ומרדכי ואסתר תקנו שני הצדדים: מרדכי לא אכל מסעודתו של אחשוורוש ואסתר הנהיגה את הריגת העמלקים "ובביזה לא שלחו את ידם".

צרה שלישית שעליה אמר "לא נחתי - מדינה", והיא דוגמת גזירת **יון** שתבעל לטפסר תחילה. (ואשר טימא את דינה בתו" ו"טמאו כל השמנים שבהיכל. והיתה ישועה ע"י שמעון ולוי ושם ע"י כהני ה'. ואחרי זה עלה לצקת שמן בבית - ל והם הדליקו הנרות המקדש. ושכם רצו להתחתן איתם ואלו רצו להתבולל וליוון את כולם.)

צרה רביעית שעליה אמר "ויבוא רוגז - זה רוגזו של **יוסף**" והיא דוגמת חורבן בית שני וגלות **אדום**. וכמו שצרת יוסף היתה **קשה מכל הצרות שעברו עליו, כן מלכות רביעית יתירה משלושתן**. ונסתלקה רוח"ק מיעקב, כמו שבגלות אדום אותותינו לא ראינו עוד ואין אתנו נביא וחוזו ואין איתנו יודע עד מה. (והמלכות הרביעית כוללת הכל כנגד לשוה"ר ויוסף הביא דבתם רעה אל אביהם. והביא ע"ז (עבדים) וג"ע ושפ"ד (אבר מן החי). והם נחלקו על המלכות שהוא רצה למלוך על כולם וכולם ישתחוו לו.)²

והנה יעקב אבינו ע"ה **סלל וכבש את הדרך לבני בניו, לעבור בין שני אריות אלו ארבע המלכויות**, שיהיו ישראל נכנסים בהם בשלום ויוצאים לשלום. וע"כ הראה לו תיכף בתחילת הליכתו עניין כל ארבע המלכויות, למען ידע את אשר לפניו לכבוש דרך לפני בניו עד גמר התיקון, יהי רצון שנזכה לראותו ב"ב.

² עוד ברמב"ן לבראשית מז,כח: "כבר הזכרתי (לעיל מגיד) כי **רדת יעקב למצרים - הוא גלותו היום, ביז החיה הרביעית** (דניאל ז,ז) **רומי הרשעה**.

כי בני יעקב הם **עצמם סיבבו** רדתם שם במכירת יוסף אחיהם, ויעקב ירד שם מפני הרעב, וחשב להינצל עם בנו בבית אוהב לו, כי פרעה אוהב את יוסף וכבן לו, והיו סבורים לעלות משם ככלות **הרעב** מארץ כנען, כמו שאמרו (לעיל מז,ד): "לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך כי כבד הרעב בארץ כנען". והנה לא עלו, אבל **ארץ עליהם הגלות, ומת** שם ועלו עצמותיו, וזקני פרעה ושריו העלוהו, ועשו עמו אבל כבד.

וכן אנחנו עם רומי ואדום. **אחינו הסיבבו ביאתנו בידם**, כי כרתו ברית עם הרומיים. ואגריפס המלך האחרון לבית שני ברח אליהם לעזרה, ומפני **הרעב** נלכדו אנשי ירושלים, **והגלות ארץ עלינו** מאוד, לא נודע קיצו כשאר הגלויות. ואנחנו בו **כמתים** אומרים יבשו עצמותינו נגזרנו לנו. **ויעלו אותנו** (לעתיד) מכל העמים מנחה לה', **ויהיה להם אבל כבד בראותם כבודנו**. ואנחנו נראה בנקמת ה', יקימנו ונחיה לפניו"

כל הזכויות שמורות ©

8. רמב"ם הל' מגילה וחנוכה, ג

בבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול. עד שריחם עליהם - להי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני.

9. מהר"ל נר מצווה

ועוד ראה דניאל חיה רביעית, והיא (דניאל ז,ז): "משניה מן כל חיותא". וכבר אמרנו, כי דבר זה (כ)נגד מה שהאדם כלול מן אלו ג' דברים (=שיש כוח אחד שכולל את שלושת הכוחות), שהם: כוח גופני (=פרס) שיש באדם, ויש כוח נפשי (=בבל), ויש לאדם כוח שכלי (=יוון). ואין אלו כוחות מחולקות, שאם כן יהיה לאדם שלוש נפשות, כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהקדמת הפרקים (הקדמה למסכת אבות פרק א). אבל יש באדם כוח משותף לכל אלו ג' חלקים ביחד...

"דניאל ראה שלושתן בלילה אחד, ולזו בלילה אחד. למה? רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש; רבי יוחנן אמר: ששקולה כנגד שלושתן. רבי שמעון בן לקיש אמר: יתירה (=יותר בעל כוח משלושתם יחד)". ... ומה שריש לקיש סבר שהיא יותר שקולה משלושתן, דבר זה מפני כי כאשר יש בו שלושה, אשר יש בג' מלכויות, כל כוח יש לו סיוע מן השני. דוודאי שני אנשים שהם ביחד, ואחד הוא בלבד, אין האחד שקול כמו חצי השנים שהם ביחד, כי טוב השנים ביחד מן האחד. שהאחד הוא סיוע אל השני. ולפיכך אמר ריש לקיש, כי המלכות שהיא כוללת אלו השלושה, היא יותר מן אלו שלושה כאשר הם מחולקים שכל אחד ואחד בפני עצמו.

10. בראשית רבה וישלח, עה, יג

מהו: "ורווח תשימו בין עדר ובין עדר"? אמר יעקב לפני הקדוש ברוך הוא" ריבוננו של עולם! אם יהיו צרות באות על בני, לא תביא אותם זו אחר זו, אלא הרווח להם מצרותיהם. באותה שעה נשא יעקב את עיניו וראה את עשו שהוא בא מרחוק, ותלה עיניו למרום, בכה וביקש רחמים מלפני הקדוש ברוך הוא. ושמע תפילתו, והבטיחו שהוא מושיעו מכל צרותיו בזכותו של יעקב, שנאמר: "יענך ה' ביום צרה ישגבר שם -לוהי יעקב".

דף מקורות

11. אלשיך איוב א, יח

"עד זה מדבר" - למה שמיתת בניו המר לו מאד, על כן אחשוב שמה' יצא הדבר, **שלא יהיה שבר בשורת מיתתם בא על שבר הקודם עוד זה מדבר**. רק לאט לו, עד יסיים הקודם דברי בשורתו. וזהו שבזה לא נאמר: "עוד זה מדבר", כי אם "עד", שהוא עד שדבר דבריו ולא עודנו מדבר.

12. מהר"ל נר מצווה

ועוד ראה דניאל **חיה רביעית**, והיא (דניאל ז,ז): "משניה מן כל חיותא". וכבר אמרנו, כי דבר זה (כ)נגד מה שהאדם כלול מן אלו ג' דברים (=שיש כוח אחד שכולל את שלושת הכוחות), שהם: כוח גופני (=פרס) שיש באדם, ויש כוח נפשי (=בבל), ויש לאדם כוח שכלי (=יוון). ואין אלו כוחות מחולקות, שאם כן יהיה לאדם שלוש נפשות, כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהקדמת הפרקים (הקדמה למסכת אבות פרק א). אבל יש באדם **כוח משותף לכל אלו ג' חלקים ביחד...**

ואמרנו כי **הדיבור** מן האדם, מה שנקרא האדם "חי מדבר" - הוא הכוח הרביעי, אשר הוא כולל האדם בכל שלוש כוחות שלו, שנקרא כל האדם 'חי מדבר'. וזה מפני שהדיבור כולל כל הג' חלקים: כי הדיבור - על ידי הלשון, שהלשון הוא גופני. והוא צריך לפעול הדיבור - על ידי הנפש, שהיא נפש פועלת. וכל דיבור הוא צריך גם כן אל השכל, שהרי הבהמה, שאינה שכלית, אין לה הדיבור.

13. ערכין טו, ב

תנא דבי רבי ישמעאל: כל המספר לשון הרע - מגדיל עוונות **כנגד שלוש עברות**: עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים...

14. יומא ט, ב

מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלושה דברים שהיו בו: עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים... אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצוות וגמילות חסדים מפני מה חרב? מפני שהיתה בו **שנאת חינם**. ללמדך **ששקולה שנאת חינם כנגד שלוש עברות**: עבודה זרה, גלוי עריות, ושפיכות דמים.

דף מקורות

15. רמב"ן בראשית לד, יג

ארר אפם - כי עשו חמס לאנשי העיר, שאמרו להם במעמדו "וישבנו אתכם והיינו לעם אחד", והם היו בוחרים בהם, ובעטו בדיבורם, ואולי ישובו אל ה' והרגו אותם חינם? כי לא הרעו להם כלל. וזהו שאמר "כלי חמס מכרותיהם".

16. בראשית לז, ב - ד

ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם. וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים. ויבא אֶחָיו כי אתו אהב אביהם מכל אֶחָיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם.

17. בראשית רבה פד, ז

"ויבא יוסף את דבתם רעה" - מה אמר? ר' מאיר ורבי יהודה ורבי שמעון. ר' מאיר אומר: חשודים הן בניך על אבר מן החי (=הרציחה). ר' שמעון אומר: תולין הן עיניהן בבנות הארץ (=עריות). רבי יהודה אומר: מזלזלין בבני השפחות וקורין להם עבדים (=ע"ז, "כי עבדי הם" ולא עבדים לעבדים ויצירת עבדות ומעמדות בישראל היא פריקת עול מלכות ה').

18. שם

ר' יהודה בר סימון אומר: על תלתיהון לכה "פלס ומאזני משפט לה". אמר לו הקדוש ברוך הוא: אתה אמרת חשודים בניך על אבר מן החי - חייך אפילו בשעת הקלקלה אינם אלא שוחטים ואוכלים "וישחטו שעיר עזים". אתה אמרת מזלזלים הם בבני השפחות וקורין עבדים? "לעבד נמכר יוסף". אתה אמרת תולין עיניהם בבנות הארץ? חייך שאני מגרה בך את הדוב: "ותשא אשת אדוניו וגו".

19. אורות הקודש ב, שצז

יש יצר הרע נסתר מאוד במעמקי הנפש, קנאה מרקבת עצמות, המביאה רפיון ומחשכים לכל רעיון של אורה. הקנאה היא מוזרה. רבים לא יכירוה, מפני שישנם כמה גורמים שמונעים את השפה מלהביעה, אבל היא ישנה, נרדמה היא במחבואי הנפש האנושית, והיא יוצאת לפעמים בצורות שונות, חוץ מצורתה האמיתית, כדרכן של כל התוצאות של הקנאה שאינן מתלבשות כי אם במלבוש נוכרי, ונושאות עליהן תמיד שם זר. הקנאה המוזרה הזאת היא הקנאה ב-לוהים, האדם מקנא הוא ב-לוהים על אושרו האין סופי, על שלמותו המוחלטת. הקנאה הזאת גורמת עקמימות הדעת וחשכת המחשבה, טמטום השכל ורוגז הרוח, וכשכל האמצעים אינם מספיקים להכיל את זעמה היא מסיימת בכפירה מוחלטת, כדי להסיר מהנפש הכואבת, אכולת הרקב. את העוקץ של הקנאה, הדוקר נורא.